

فلاسیق تورک نظمنده

« رباعی » شکانک اسکینکی

تورک لک داها اسلامیتدن اولکی خلق ادبیاتلرینده موجود نظم شکلری حقنده یادیغمز تدقیقات نتیجه سنده ، « درتلك » یعنی ساده جه درت مصراعدن مرکب « قطعه » شکانک تورک نظمی ایچون عادتاً بر « واحد قیاسی » اولدیغنی مختلف دلیللرله اثبات ایشمایدک. مختلف کتابلرمزده و مقاله لرمزده بومسئله یه دائر ویریلان ایضاحاتی بوراده تکرار ایدم چک دکلز . تورک خلق ادبیاتنک بخصوصیتی ، تورکر اسلام مدینتی دائره سنه کیره رک فلاسیق اسلامی برادیات وجوده کتیر دکری زمان، اوادیاتنک نظم شکلرینک تکاملننده ده کمال شدتله مؤثر اولدی : ۱۹۲۶ ده ایلک جزؤلری نشر ایدیلن « تورک ادبیاتی تاریخی » مزده ، میلادی اون بئینچی عصره قدر یازیلان فلاسیق تورک ادبیاتی محصوللرینده بو دهرین تأثیری آری آری کوستردیکمز کبی ، آریجه ، « تورکیات مجموعه سی » نک بوجلدینده « تویوغ » شکلی حقنده یادیغمز مقاله ده ده بوندن بحث ایتدک . بواعتبار ایله ، فلاسیق تورک نظمنده عجم ادبیاتنده کی « رباعی » شکانک ، شیمدی به قدر عمومیتله ظن و تخمین اولوندیغندن داها اسکین اولماسی ، هیچ ده حیرت ایدیله چک بر حادته دکلدیر . اک اسکین تورک نظمنده « درتلك » لک اهمیت حقنده کی نقطه نظر مزه استناد ایدن « پروفیسور قووالسکی » ، ۱۹۲۲ ده نشر ایتدیکی « تورک قوملرینک نظم شکلی حقنده تبعلر » آدی مهم اثرینده ، عجم رباعیسنک ده بلکه تورکر دن آلمش اولابیله چکی مطالعه سنده بولونمشدی ؛ ایران ادبیاتنک « ساسانیلر » دورنده کی نظم شکلری حقنده اطرافلی معلوماته مالک اولمان بویله بر احتمالی ایلری سورمک ، بزه هیچ دوغرو دکلدیر ؛ بناء علیه ، - ادبیات تاریخی اعتباریله فوق العاده مهم اولقله برابر - بوجهتک حلنی شیمدی لک اسکین ایران ادبیاتی متخصصلرینه براقه رق ، ساده جه ، معلومز اولان لک اسکین تورک رباعیلری حقنده براز معلومات ویره لم :

شیمدی به قدر علم عالمجه معلوم اولان لک اسکین تورکجه رباعی ، میلادی اون اوچینچی عصرک ایکنجی نصفنده یاشایان « ملحقاة الصراح » آدی مشهور اثرک مؤلفی « جمال قرشی » نک بو کتایبنده مندر جدر . پروفیسور « بارتولد » ک « اورته آسیا تورک تاریخی حقنده درس لر » نده

ساده‌جه تورکجه‌صوک مصراعنی ذکر و قیدایتدیکی بورباعینک ایلك اوچ مصراعی فارسیدر؛ یعنی بور «ملمع» در . «له‌نین غراد» ده ایکن « موزه آزیاتیک » کتبخانه‌سنده تدقیق ایتدیکم « ۱۰۶۶ » و « ۱۲۴۷ » ده یازیلش ایکی نسیخه‌دن مقابله ایتدیکم بورباعی یازیورم :

ای نام تو بر خاتم دل نقش تکین ملک ختن از تو دیده عزو تمکین
چندان بزی ای شاه که کوید ترکی یفلاق قری بولیش مومیش تکین

«ختن» سلطانی اولان بو « مومیش تکین » ک نه‌زمانه منسوب اولدیغنی، «بارتولد» ک ده یازدیغنی کی، صریح اولارق بیله‌میورسته‌قی‌ده، بوملمع رباعینک نهایت میلادی اون اوچنجی عصره عاقد اولدیغنی پک اعلا سویله‌به‌ییلیرز [تورک ادبیاتی تاریخی ، ۱۹۲۶ ، ص ۲۷۴] . بوندن داها اسکی بر زمانه عاقدینه ملمع دیگر برباعی‌یه - مقدما معلم کلایسلی رفعت بکک‌النده اولوب‌الیوم ملت کتبخانه‌سنده بولونان - خوارزم ساحه‌سنده یازیلش اسکی بر مجموعه‌ده تصادف ایدرک قید ایتشدم. ایلك مصراعی عربجه، ایکنجیسی عجمجه، صوک ییتی‌ده تورکجه اولان بو رباعی‌نی بوراده ایلك دفعه نشر ایدیورم :

ظیان یشمان لنا سیف نظر کز غمزه شان عقل شود زیرو زبر
حمامده عجب قیامتی قوبدی مکر کیم بیرکا یانشتیلار بوکون شمس وقر

مذکور مجموعه‌ده بورباعی « بدرالدین القوامی » آدلی بر شاعره نسبت ایدیلکده در . نیم‌فکر مه‌کوره، بو‌آدام، « عوفی » نک «لباب‌الالباب» نده بحث ایتدیکی شاعر « بدرالدین قوامی » رازی‌ه‌در: عراق وحوالینده یتیشن و«سلطان‌سنجر» دوری شاعرلرندن اولان بوشاعر، سلجوقی‌دولتی امراسندن «قوام‌الملک طغرائی» نک مداحی اولدیغنی جهته «قوامی» تخلص ایتشدی. اصلاً «ری» اوغوزلرندن اولماسی چوق‌محممل بولونان شاعر «قوامی» نک، «قوتادغوبیلیک» و«هبة‌الحقایق» دن صوکر، خوارزمده تورکجه‌نک عادتاً تدریس لسانی‌ماهیتی قازاندیغنی برصیراده بویله برلملمع رباعی‌یازمه‌سی، اصلاً احتمال‌دن بعید دکدر. اساساً او عصرده رباعی طرزینک - اسکی عجم تذکره‌شعرالینک تدقیقندن پک ایی آ‌کلاشیلانجی وجهله - فوق‌العاده‌تعمنی، شاعرلرک هم‌عربجه‌هم عجمجه‌شعرلری یازدیغنی، کذلک، شعرلرده تورکلردن و تورک کوزهلرندن بحث ایدیلدیکنی - مثلاً «ظفرهمدانی» نک تورک کوله‌لری وصفنده «ملکشاه» ه ورتدیکی قصیده کی - دوشونورسه‌ک ، بوملمعک ، تورک سرایلرنده خوشه کیتماک ایچون «بدرالدین قوامی» طرفندن یازیلدیغنی کمال‌سهولته قبول ایدیه‌ییلیرز. خلاصه ، بالعموم لسانی وادی دلیللر ، بورباعینک میلادی اون ایکنجی عصره عاقد اولماسته اصلاً مانع اولامادیغنی

کبی ، اون دردنجی و اون بشنجی، حتی اون آلتنجی و اون یدنجی عضو لرده یالکنز فارسی دکل تورکجه یازمقلهده معروف برطاقم شاعرلرک فارسی تذکره لرده ساده جه « عجم شاعری » اولارق ذکر ایدلنکری نظر اعتبارده آلبرسهق، بوادعایی چوق دها قوتله سردایده بیلیرز. بز « بدرالدین قوامی » نك بو اثرندن ابتدا « تورک ادبیاتی تاریخی » [۱۹۲۶ ، ص ۲۲۵] مزده قیصه جه بحث ایتشدک .

انکلیز مستشرق « سپرده نیسن روس » ک اخیراً نشر ایتدیکی « تاریخ فخرالدین مبارکشاه سرورودی » [لوندره ، ۱۹۲۷] ده مندرج تورکجه بر رباعی ایله « فخرالدین » ک اوراده تورک اسان و ادبیاتی حقنده ویردیکی بعض ایضاحات ، یوقاریکی نقطه نظر لر می مختلف جهتلردن تأیید و اثبات ایتکده در. بومهم اثرینی (میلادی ۱۲۰۶) ده ا کمال ایدهن مؤلف « فخرالدین محمد ابن منصور المرورودی الصدیقی مبارکشاه » ، « هفت اقلیم » صاحبی « امین رازی » نك ویردیکی معلوماته کوره - افغانستان و هندستانده میلادی (۱۱۴۸ - ۱۲۱۵) سنه لری آراسنده حکمران اولان - « غوریلر » خاندانندن « سلطان غیاث الدین محمد » ک (مدت حکومتی ۵۵۸ - ۵۹۹ هجری) محرملردن ایدی. یینه « ده نیسن روس » ، « صفده » لهجه سی حقنده کی تدقیقاتیله معروف مرحوم « غوتیو » ایله برلکده مقدهما « ژورنال آزیاتیک » ده نشر ایتدیکی مهم بر مقاله ده [ژورنال آزیاتیک ، ۱۹۱۳ ، مایس - حزران نسیخه سی ، ص ۵۲۱ - ۵۳۳] بو اثرک « صفده الفبایی » حقنده کی مهم پارچه سی نشر ایتمش اولدیکی کبی ، مرحوم پروفیسور « ادوارد براون » نامنه نشر ایدیلن « عجب نامه » ده ده بو اثر و مؤلفی حقنده « ابن الاثیر ، طبقات ناصری ، حبیب السیر » کی مختلف منبعلردن نقلاً مهم معلومات ویرمش و مندر جانندن ده اطرافلیجه بحث ایله مشدی که [عجب نامه ، ۱۹۲۲ ، ص ۳۹۲ - ۴۱۳] ، ایشته اوراده او تورکجه رباعی ده عیناً مندرج دی. فی الحقیقه ، اثرک اخیراً نشر اولونان فارسی تام متننده ، مؤلف ، « تورک لک کتابلری و یازیلری اولوب سحر و نجوم علملرینه واقف اولدقلرینی ، چوققلرینه یازی اوکره تدکلرینی ، و بری « سغدی » دیکری « تغز - غزی » اولق اوزره ایکی نوع یازیلری بولوندیغنی » سویله یهرک بونله دائر ایضاحات ویردکن صوکر - که بو قسم و بوکا عائد تجلیلی و تنقیدی پک مهم ایضاحات « ژورنال آزیاتیک » ده کی مقاله ده مندرجدر - ، اونلرک « قصیده » و « رباعی » کی نظم لری بولوندیغنی ده سویلیور و بونلرک « موزون و معنی دار اولدیغنی » اثبات ایچون بر رباعی نقل ایدیورکه ، عیناً شودر :

وعدہ بیروسن نواجون کلاس سن سوزیلغاننی ماینک بیلا قویاس سن
یوزون کون وساج تون قراکورماس سن عشقینکدا قراسیز ای عجب بیداس سن

بورباعی، لسان اعتباریله، یوقاریده ذکر ایتدیکمز رباعیلردن تماماً فرقسزدر؛ وهرخالده تورک ادبیاتنک میلادی اون ایکنجی عصرینه یعنی موغول استیلاسندن اولکی دوردسنه عاقددر. بو عصرده مؤلفک « تورکلرک موزون و معنی دار قصیده و رباعیلری اولدیغنی » سویله مہسی، خلق ادبیاتندن آیری اولارق عروض وزنیله قلاسیق بر تورک ادبیاتنک موجودیتنه اکی قطعی بر دلیلدر؛ بونی کوردکن صوکر، یوقاریده ذکر ایتیش اولدیغمز ملمع رباعینک « بدرالدین قوامی رازی » یه عاقد اولدیغنده هیچ شہبہ ایدیلہمز؛ واون ایکنجی عصرده قلاسیق تورک ادبیاتنک « اورته آسیا » ده لایقیله انکشاف ایتدیکی حقتده اسکیدن بری ایلری سوردیکمز مدعا، آرتق بوضورتله تاریخی بر « حقیقت » عد اولونه بیلیر. سلجوقی ایمپراطورلغنتک تأسسیله بوتون اسلام عالمنده تورک حاکمتی تامیله قوتلہندکن صوکر، تورک لسان و ادبیاتنک نہ قدر اہمیت قازاندیغنی داها « دیوان لغات الترک » پک اعلا کوسترمشدی. اساساً باشدن باشه تورکلرک و تورک حکمدارلرینک بر « مدحیہ » سندن عبارت کی اولان « تاریخ فخرالدین مبارکشاه » دہده، تورک لساننک قازاندیغنی بو بویوک اہمیت صراحتہ ذکر ایدیلکدہدر: « قازی لساننک صوکر تورکچہ دن داها ائی وداها ہیبتلی هیچ بر دیل یوقدر. الیوم ولسانہ رغبت اسکی زمانلرده کندن داها فضلہدر؛ چونکہ امرانک و سپہسالارلرک چوغی تورکدر؛ هرکسک محتساج و طالب اولدیغنی دولت و ثروت و نعمت آنلردهدر. اصیللر و بویوکار و اونلرک اولادلری تورکلرک خد متندہدر و اونلرک دولتی سایہ سندہ مسعود و محترمدرلر. مؤلفک بو اثرده تورکلر حقتده صرف ایتدیکی مدحلردن باشقا بر مناسبته آریجہ بحث ایتک ایستہرم. یالکز، بو ذکر ایتدیکمز وثیقہلر، « رباعی » کی نظم نہ قینیکی اعتباریله چوق مشکل بر نظم شکلتک تورکلر آراسنده میلادی اون ایکنجی عصر دن بری شایع اولدیغنی کوسترمک اعتباریله، قلاسیق تورک ادبیاتنک اسکیلکنی و « قوتادغوبیلیک » دن بوکونه قدر هیچ فاصلہ سز بر تکامل تعقیب ایتدیکنی قطعی صورتده آکلا تمقدهدر.

کوبیلی زاده محمد قزوار